

6. **Rhodes A. W.** Putting People Back into Networks // Australian Journal of Political Science. – Vol. 37. – № 3. – P. 399–416.

Надійшла до редколегії 21.12.09

УДК 329

О. А. Третяк

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПОЛІТИКО-ФІЛОСОФСЬКЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ: МОЖЛИВОСТІ ДОСЯГНЕННЯ ХАБЕРМАСІАНСЬКОГО ІДЕАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Вивчено істотні для розвитку сучасної демократії аспекти розвитку політичної комунікації – структурні, процедурні та змістовні виміри публічної сфери та можливості реалізації її ідеального образу в сучасних умовах.

Ключові слова: демократія, політична комунікація, публічна політика, функції влади.

Изучены существенные для развития современной демократии аспекты развития политической коммуникации – структурные, процедурные и содержательные измерения публичной сферы и возможности реализации ее идеального образа в современных условиях.

Ключевые слова: демократия, политическая коммуникация, публичная политика, функции власти.

The article studies substantial problems for development of modern democracy an aspect of development of political communication is the structural, procedural and content measurings of public sphere and marketability its ideal appearance in contemporary conditions.

Keywords: democracy, the political communications, public politics, functions of authority.

Проблема філософського осмислення політики є однією з найбільш перспективних з точки зору розвитку сучасної політологічної теорії. В межах філософського знання присутні методологічні настанови, які пов'язують загальнолюдські горизонти буття з політикою як модусом владно-організаційної детермінації суспільства. Однією з найбільш перспективних є тема комунікаційної взаємодії в політиці, яка, з одного боку, відображає індивідуальні інтереси, а з іншого – має загальне значення. Публічна комунікаційна діяльність є найбільш наближеним до індивідів способом поширення відомостей загальносуспільного значення. Моральні та процедурні вимоги, які містяться у сучасній філософії комунікації, формують орієнтири власне політологічного наукового пошуку.

Окремі аспекти політико-філософського обґрунтування публічної сфери розглядали передусім зарубіжні автори. Зокрема, К. Олсон приділив увагу проблемі нерівності в умовах демократії та можливостям забезпечення рівності

© Третяк О. А., 2010

громадянства в теорії демократії Ю. Хабермаса [6]. А. Паркін вивчав основні засади практичної релевантності теорії комунікативної дії (передусім, на предметному полі політики) [7]. У роботі Л. Пелліцціоні розгорнута критика аргументації як основного засобу розподілу влади засобами обговорення та раціонального розуму [8]. Питання простору публічного дискусування розглянуті у роботі К. Філіпса [9]. Разом з тим нерозглянутими залишилися аспекти морально-етичного та процедурного обґрунтування публічної сфери в межах сучасної комунікативної теорії.

Метою статті є вивчення політико-філософського обґрунтування публічної сфери: можливості досягнення хабермасіанського ідеалу в сучасних умовах. Завданням статті є виділення окремих рис, релевантних класичній концепції публічної сфери в сучасному політичному та соціальному житті.

У класичній хабермасіанській інтерпретації «публічна сфера» є простором раціональної дискусії, заснованої на принципах відвертості і рівності сторін та на спільно розроблених і загальноприйнятих критеріях і стандартах. Саме у публічній сфері, в процесі вільної від зовнішнього контролю дискусії й обміну інформацією виробляється те, що можна назвати громадською думкою. Вона є не середнім арифметичним думок всіх учасників, а результатом дискусії, яка очищає його від спотворень, які вносяться приватними інтересами і обмеженістю окремих точок зору: результат дискусії визначається винятково силою аргументації, а не статусом учасників. Саме така громадська думка (і, відповідно, публічна сфера) виступає як головний обмежувач державної влади і джерело демократичної легітимності. Моделюючи публічну сферу, Ю. Хабермас виходив з неомарксистської інтерпретації соціальної філософії Гегеля. Якщо для Гегеля початковим пунктом при аналізі суспільства була держава, а для К. Маркса – ринкова економіка (яку ранній Маркс ототожнював з громадянським суспільством), то Хабермас шукав зону, автономну як від держави, так і від ринку. Цією зоною для нього і стала публічна сфера, існування якої стало прямим наслідком конституювання держави і становлення ринкової економіки, що призвело до появи «громадянина», з одного боку, і «приватного індивіда» – з іншого.

На сьогоднішній день поняття публічна політика – досить нове для української політичної науки. Широкого розповсюдження цього терміна в експертному середовищі немає. Тим часом у розвинених країнах термін «публічна політика» є стійким. У розвинених демократичних країнах публічна політика тлумачиться, з одного боку, як новітні технології політичного менеджменту, застосовувані для аналізу і оцінки результатів та наслідків прийнятих державних рішень у різних сферах разом із відповідними державними витратами. Такий «проектний» підхід має на увазі також експертизи державних рішень з боку зацікавлених груп та незалежних експертів. Подібні моделі прийняття рішень і оцінки наслідків, результатів (мети, завдання, термінів, запланованого результату, обґрунтованих витрат) застосовуються й у практиці урядових структур Європи. Інколи замість терміна «публічна політика» запропонувала російська дослідниця Н. Шматко [3]. Вона вважає, зазначене явище є симбіозом політичної дії, наукової рефлексії та актів мас-медійної комунікації. Вона здійснюється в

межах «інтервенції» до сфери політики експертів, аналітиків, фахівців в області соціальних наук, «інтелектуалів», публіцистів і журналістів. Історично конкретна сукупність соціальних обставин, яка виступає умовою можливості публічної політики, змінила сам зміст поняття «політика». Все це дозволяє говорити про публічну політику як про інший стан поля політики.

Сутність вимог до політичного публічного дискурсу Ю. Хабермас виклав з позицій етичного визначення комунікативної дії. Він акцентує увагу на рівному статусі домагань значущості всіх учасників дискусії. Німецький філософ, зокрема, зазначає, що «...якщо... у взаємозв'язках комунікативної дії... до будь-якої рефлексії, не з'являється у множині домагання значущості, то на рівні аргументації не можна очікувати розбіжностей поміж істинністю та нормативною правильністю.... комунікативними я називаю такі інтеракції, у яких їх учасники погоджують та координують плани своїх дій; при цьому досягнута у тому або іншому випадку згода вимірюється інерсуб'єктивним домаганням значущості» [2, с. 91].

Не менш важливим з точки зору Ю. Хабермаса є й етичне нормування аргументації як основного засобу передавання інформації. Будучи рівнозначними, висловлювання учасників публічного дискурсу мають бути раціональними та обґрунтованими універсальними етичними нормами. «Між тим, буде продемонстровано, що основні етичні норми, які передбачаються наукою, представляють собою не тільки «гіпотетичні імперативи» у згаданому вузькому розумінні, але й ... готують відповідь на питання, чи повинна існувати наука. Для того, аби показати це, ми хочемо радикалізувати нашу тезу у тому напрямі, що раціональна аргументація, що передбачається не тільки у будь-якій науці, але вже при викладенні будь-якої проблеми, передбачає значущість універсальних етичних норм» [2, с. 90]. Це обґрунтування публічної сфери передбачає позиціонування практики обговорень стосовно держави. Згідно з Ю. Хабермасом, громадянське суспільство посідає домінуючі позиції відносно демократичної держави, яка у прийнятті політичних рішень підпорядкована практикам політичного обговорення. Такий принцип закладений у концептуальній структурі республіканської форми правління. «Згідно з республіканською точкою зору формування політичної волі та громадської думки, яке має місце у публічній сфері та у парламенті, підпорядковується не структурі ринкового процесу, але певним структурам публічної комунікації, орієнтованим на взаємне розуміння. Таким чином, політика є підпорядкованою, у сенсі практики громадянського самоврядування, не парадигмі ринку, але парадигмі діалогу. Ця концепція діалогу уявляє політику як змагання щодо питань цінностей, а не тільки уподобань», – стверджує німецький вчений [5, с. 3]. Співвідношення реального та ідеального публічного дискурсу в політиці також є предметом вивчення в межах комунікативної теорії. Реальна процедурна форма публічної сфери, яка має вплив на вирішення державних справ, пов'язана з формуванням громадської волі. Оскільки засобом поєднання протилежних позицій виступає діалог, колегіальному прийняттю рішень притаманний консенсус. «На противагу етичній побудові політичного дискурсу, поняття деліберативної політики набуває емпіричного значення тільки коли ми беремо до уваги множинність комунікативних форм раціонального політичного формування волі. Дискурс етичного типу не може

сам по собі гарантувати демократичний генезис права. Натомість деліберативну політику.. потрібно розуміти як явище, що залежить від мережі справедливо регульованих процесів узгодження та різних форм аргументації, що включають прагматичні, етичні та моральні дискурси, кожний з яких покладається на різні комунікативні твердження та процедури... Таким чином, «діалогічна» та «інструментальна» політика ...взаємно проникають у медіум обговорень різних видів» [5, с. 5–6].

Як умови реального втілення концептуального образу публічної сфери, розробленої Ю. Хабермасом, розглядалися збільшення участі громадян у практиках місцевого самоврядування, основною рисою яких стало функціонування інституцій обговорення. «Публічна сфера повинна бути відновлена до тієї міри, до якої регеноване громадянство зможе у формах децентралізованого самоврядування обмежити владу псевдо-незалежних державних органів... Дискусивна теорія стверджує, що успіх деліберативної політики залежить не тільки від колективно діючого громадянства, але від інституалізації пов'язаних процедур та умов комунікації... Натомість дискусивна теорія працює з високим рівнем інтерсуб'єктивності комунікаційного процесу, який протікає як у парламентарних закладах, так і в неформальних мережах публічної сфери» [5, с. 7].

У сучасних умовах публічна політика – це політика, яка припускає відповідність державної політики суспільним потребам, взаємодію державних і недержавних структур на всіх стадіях прийняття, реалізації, контролю й оцінки результатів державних програм, проектів і рішень.

Тому реалізація принципу поділу функцій влади має особливе, виняткове значення в розв'язанні проблем, що супроводжують процес утвердження демократичного політичного режиму в Україні. Встановлення й додержання чіткого співвідношення конституційної компетенції законодавчої, виконавчої й судової гілок влади – одна з найважливіших проблем на сучасному етапі розвитку національного державотворення. В умовах перехідного періоду, нестабільності економічних процесів, несформованої соціальної структури суспільства, низької політичної і правової культури населення, парламентарів, працівників державного апарату, реальне забезпечення принципу поділу функцій влади набуває виняткової значущості. Без його розв'язання не може формуватися правова державність, не можуть бути забезпечені права та свободи громадян України, формуватися дієздатні структури громадянського суспільства, неможливе елементарне дотримання демократичного характеру функціонування державної влади.

Публічна політика припускає ефективну взаємодію державних і недержавних структур на всіх стадіях підготовки та прийняття рішень, здійснення політики, відповідно до потреб і інтересів суспільства. Взаємодія публічної політики із соціальною сферою, використання соціальної реклами (у тому числі в Інтернеті) не тільки допоможе процесу прийняття рішень і здійсненню політики, але й підвищить їхню ефективність.

Таким чином, у вітчизняних умовах політичний сегмент Рунета, на думку російського вченого А. Трахтенберга, набуває цілком традиційних рис, пов'язаних з відсутністю в російській традиції жорсткого розподілу на приватну і публічну сфери. «Це стосується як дискусивних практик, так і самої

поведінки учасників дискусії в «приватно публічному» просторі Рунета, який далеко не випадково регулярно порівнюється зі сварками в комунальній квартирі» [1].

Істотною особливістю сучасного суспільного життя є технологічний вплив на ситуації міжособистісного та міжгрупового комуніціювання. Комп'ютерно-опосередкована комунікація має значні суттєві особливості, порівняно з комунікацією як такою. У віртуальних соціумах людей як таких не існує, швидше слід говорити про віртуальні образи, створені реальними людьми. Через початкову анонімність і невидимість, що є пов'язаними з відсутністю візуального ряду в мережних комунікаціях, людина, звичайно, творить собі віртуальний образ згідно з своїми бажаннями і можливостями.

Висновки. Таким чином, політико-філософське обґрунтування концепту публічної сфери та публічності як явища політики полягає в тому, що комунікативна методологія пропонує зробити акцент на значущості загальнолюдських цінностей комунікації. Дане положення має універсальне значення міжособистісної взаємодії для політики як одного з рівнів діяльності людини. Разом з тим комунікативна практична філософія підкреслює значимість етичного критерію публічної комунікації. Високий ступінь довіри між учасниками комунікативної дії висуває на перший план вимогу відповідності учасників публічної сфери моральним критеріям кантівського імперативу. Комунікативна етика та універсальна трансцендентальна прагматика є методологічними настановами включення або невключення до ареалу публічної сфери політики в умовах демократії тих чи інших політикомовленнєвих явищ. Орієнтація на досягнення консенсусу як результату обговорень, а також раціоналізму як принципу тематизації дискусій формують процедурні вимоги до публічної мовленнєвої діяльності. Аргументаційна діяльність, як форма публічного дискурсу, в умовах демократії зумовлює логічне структурування змісту політичних дискусій. Публічність, таким чином, виступає характеристикою політичної дискусії з позицій розуму та раціональності, які є принципами західної класичної філософії. Етична вимога є відправною точкою в пошуку емпіричних передумов побудови реального, а не ідеального вигляду публічної сфери сучасного демократичного суспільства.

Бібліографічні посилання

1. **Трахтенберг А. Д.** Рунет как «публичная сфера»: хабермасианский идеал и реальность / А. Д. Трахтенберг. – Режим доступа: <http://www.politex.info/content/view/232/30/>
2. **Хабермас Ю.** Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас. – СПб.: Наука, 2000. – 379 с.
3. **Шматко Н.** Феномен публичной политики / Н. Шматко. – Режим доступа: http://sociologos.net/textes/chmatko/politique_publique.htm
4. **О Бойл Эндрю.** Блоги и публичная сфера / Эндрю О Бойл. – Режим доступа: http://dialogs.org.ua/crossroad_full.php?m_id=9896
5. **Habermas J.** Three normative models of democracy / J.Habermas // An International Journal of Critical & Democratic Theory. – 1994. Apr. – Vol. 1. – Issue 1. – P. 3–10.
6. **Olson K.** Democratic Inequalities: The Problem Of Equal Citizenship In Habermas's Democratic Theory / K. Olson // An International Journal of Critical & Democratic Theory. – 1998. June. – Vol. 5. – P. 215–234.

7. **Parkin A.** On the practical relevance of Habermas's theory of communicative action / A. Parkin // Social Theory and Practice. – 1996. Fall. – Vol. 22. – P. 417–441.
8. **Pellizzoni L.** The myth of the best argument: power, deliberation and reason / L. Pellizzoni // The British Journal of Sociology. – 2001. – Vol. 52. – P. 59–86.
9. **Phillips Kendall R.** The spaces of public dissension: Reconsidering the public sphere / Kendall R. Phillips // Communication Monographs. – 1996. September. – Vol. 63. – P. 231–242.

Надійшла до редколегії 08.12.09

УДК 321.01

О. М. Чижова

НТУУ «Київський політехнічний інститут»

ПРАГМАТИЗМ ЯК ЧИННИК СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто прагматизм як один із шляхів вирішення актуальних проблем сьогодення. Прослідковано еволюцію розвитку прагматичної теорії, підкреслено тісний взаємозв'язок прагматизму як політичного метода з категоріями доцільності, необхідності, відповідальності. Висловлено думку, що і розвиток української державності, і становлення національної свідомості, і побудова громадянського суспільства, а також формування сталої стабільності знаходяться під впливом і політичного, і соціального, і економічного прагматизму.

Ключові слова: прагматизм, система, соціальна структура, трансформаційне суспільство, незалежність, національна свідомість, глобалізація, доцільність.

Рассмотрен прагматизм как один из путей решения актуальных проблем современности. Прослежена эволюция развития прагматической теории, подчеркнута тесная взаимосвязь прагматизма как политического метода с категориями целесообразности, необходимости, ответственности. Утверждается мысль, что и развитие украинской государственности, и становление национального сознания, и построение гражданского общества, а также формирование постоянной стабильности находятся под влиянием политического, социального и экономического прагматизма.

Ключевые слова: прагматизм, система, социальная структура, трансформационное общество, независимость, национальное сознание, глобализация, целесообразность.

The pragmatism as one of ways of the decision of problems which today are very actual is considered. Evolution of development of the pragmatical theory is traced, the close interrelation of a pragmatism as political method with categories of expediency, necessity, the responsibility is emphasized. It is asserted the idea, that development of the Ukrainian statehood, becoming of national consciousness and construction of a civil society affirms, and also formation of constant stability are under influence of a political, social and economic pragmatism.

Keywords: a pragmatism, system, social structure, transformational society, independence, national consciousness, globalization, expediency.